

Federalisme i independència

MARCEL FITÉ

El senyor Pere Navarro diu que és federalista. Jo també. Es pot ser demòcrata i no ser federalista? Potser sí, però jo no sé com. Ara bé, el federalisme del senyor Navarro el portaria a dir NO a la independència de Catalunya. El meu, en canvi, em portaria a votar SÍ. Explicaré per què.

Entenc que federar significa acordar una determinada unió mitjançant un pacte. Un pacte que s'ha de basar en la mútua confiança i en la fidelitat als compromisos que s'hagin acordat. Un pacte, en definitiva, basat en el valor que abans es donava a la paraula.

Si el lector m'acompanya a fer una mica d'espeleologia del mot *federar*, descobrirà que aquest, en cadascuna de les seves cavitats, coves i avencs més remots, ja contenia els gens semàntics del seu significat actual. En efecte, *federar* prové de la forma indoeuropea **bhoid*, que significava 'persuadir', i va evolucionar cap a les formes llatines *foedus* ('pacte', 'tractat'), *fido* ('tenir confiança') i *fides* ('fe', 'fidelitat', 'perfídia').

En català antic, aquesta arrel ja apareix cap a 1370, a la Crònica de Pere el Cerimoniós, i la tornem a trobar en el *Tirant lo Blanc*: «yo per mon offici seria molt aconsolat que pogués posar pau e bona confederació entre vós e Tirant lo Blanc...».

Però qui va difondre i potenciar l'ús i el sentit modern del mot *federar* a casa nostra va ser Pi Margall en la seva obra.

La llibertat i l'esperit de pacte m'atreviria a dir que formen part de l'ADN català. Ramon Llull, el primer autor que escriu filosofia en una llengua romànica, ja definia la llibertat i afirmava que era «la forma intel·lectual donada a l'home perquè francament faça bé e francament esquivi mal».

La visió d'un horitzó geogràfic espanyol unit des de la llibertat, el pacte i una igualtat real, apareix ja en alguns dels nostres textos primerencs. Des de les Cròniques de Bernat Desclot i Ramon Muntaner, fins a les de Jaume I i Pere el Cerimoniós, en què Jaume I no tenia cap mania a justificar la conquesta de Múrcia i el seu lliurament posterior al rei castellà per la seva voluntat de «salvar Espanya», i Pere el Cerimoniós considerava un deure intervenir en la política peninsular —ajudant Castella— per tal de mantenir la igualtat, l'equilibri i les bones relacions entre els regnes d'aquella península anomenada geogràficament Espanya.

Però, més enllà de les paraules, el suport efectiu de Catalunya i la Corona d'Aragó a Castella va ser una constant al llarg de la història. Només cal recordar els noms de les batalles de Sagrajas, de Bairén, d'Uclés, d'Alarcos, de «las Navas de Tolosa», en totes les quals les tropes catalanes lluitaren al costat de les de Castella. En l'àmbit de les conquestes concretes, que després van passar a mans exclusivament de Castella, Ramon Berenguer IV va ajudar Alfons VII en la conquesta d'Almeria, Alfons el Cast ajudà Alfons VIII a conquerir Conca, Jaume II col·laborà en la conquesta de Tarifa i de Gibraltar, Pere el Cerimoniós en la d'Algesires...

La unió entre Catalunya i Aragó s'havia fet sota el marc d'una estructura confederal, basada en el pacte, en la llibertat derivada de la pròpia sobirania i en el respecte als drets territorials. Quan més endavant es va produir la unió dinàstica entre Ferran d'Aragó i Isabel de Castella, es va fer també d'acord amb aquest sistema federatiu catalano-aragonès, basat en una concepció pactista del poder i en l'esquema d'una estructura plurinacional. Això era, si més no, el que es volia indicar amb la divisa «Tanto monta, monta tanto» (que ja ens ha arribat exclusivament en castellà).

Tant Isabel com Ferran eren de la família castellana de Trastàmara, amb una sensibilitat i uns objectius polítics molt allunyats dels nostres comtes-reis. A partir de la seva unió, la Cort se sedentaritzà al centre peninsular; el castellà esdevingué la llengua cortesana i, per tant, la de la noblesa i del poder, i l'explotació dels territoris d'Ultramar va ser reservada exclusivament als interessos i dissenys de Castella. Hi ha qui opina que a partir d'aquell

moment començà una gran falsificació de la història, però ara no entrarem en aquest tema.

El comerç del Mediterrani, desatès i desplaçat a l'Atlàntic, va perdre la seva anterior energia, i Catalunya, que tradicionalment havia tingut un gran protagonisme comercial a la zona, entrà en una etapa d'esllanguiment i de pobresa en algunes parts del seu territori. Malgrat això, i segons Vicens Vives, «un cert clima de germandat entre els pobles reunits sota el mateix ceptre» presidí aquella època.

Amb el descobriment i conquesta d'Amèrica, Castella va passar a ser la mestressa i senyora d'una bona part del món. En el seu imperi «nunca se ponía el sol». Tot i això, Carles I va declarar la primera fallida estatal de l'època moderna en 1557, quan l'or, la plata i les pedres precioses arribaven d'Amèrica a carretades, com mai no havien fet en cap dels imperis coneguts en la història. Poc després, la hisenda de Felip II es va tornar a enfonsar en 1596. Dotze anys més tard, l'any 1606, el deute de l'Estat era de 22,7 milions de ducats i les arques públiques ja havien consumit tots els ingressos previstos fins a 1611. En 1618, en temps de Felip III, els ingressos estaven altra vegada gastats per endavant. L'any 1626, l'Estat, ofegat pels deutes, va fer fallida un cop més...

Exhaurides les arques de l'Estat, els dirigents polítics espanyols (o castellans, tant se val) van posar els seus ulls en els territoris que, a partir d'una hisenda pròpia, s'havien administrat bé. Els mitjans de «comunicació» (o de manipulació) d'aleshores es van posar immediatament al servei del poder. Un poeta, el nom del qual no m'importa, ho pregonava així:

*En Navarra y Aragón
no hay quien tribute un real;
Cataluña y Portugal
son de la misma opinión;
sólo Castilla y León,
y el noble pueblo andaluz,
llevan a cuestras la cruz.*

Tot i que Catalunya tributava més d'un milió de ducats —sense participar per a res en la colonització americana—, el poderós comte-duc d'Olivares decidí, amb el vist-i-plau de Felip IV, dirigir una «obligada guerra» contra els catalans.

Guerra de la qual va sortir més aviat escaldat, atesa la derrota de Montjuïc, esdevinguda el 26 de gener de 1641. Catalunya, però, hi acabà perdent la Catalunya del Nord —fet que no impedí que Felip IV celebrés durant tres mesos festes pantagruèliques i procaces en honor del tractat— i era posada en remull per al que s'esdevindria l'any 1714.

Defenses de l'opció federal

Ni en els pitjors moments de la nostra història no van mancar persones i moviments en defensa dels drets nacionals —i, per tant, federals— de Catalunya dins la Monarquia Hispànica. Narcís Feliu de la Peña va ser el cap de brot d'un d'aquests moviments. La seva obra *El Fénix de Cataluña*, publicada en castellà uns anys després de la

Guerra dels Segadors, es proposava fer renéixer les «antigues grandeses» del país després de tres segles d'estancament.

Quan el sistema descentralitzat, federatiu, es va veure amenaçat amb l'arribada de Felip V de Borbó, es va optar per apostar per l'arxiduc Carles i el bàndol aliat en la Guerra de Successió. La continuïtat d'aquell sistema va ser defensada per la pràctica totalitat de la Corona d'Aragó.

La derrota de l'Onze de Setembre va comportar una forta centralització política i una obstinada persecució de la llengua, la cultura, els trets identitaris i molt especialment la memòria històrica dels ciutadans de Catalunya. «No se deben elegir medios flacos y menos eficaces, sino los más robustos y seguros, borrándoles de la memoria a los Cathalanes todo aquello que pueda conformarse con sus antiguas abolidas constituciones, usáticos, fueros y costumbres.» La seva intenció era clara i manifesta. Els seus adjectius, també:

«[Para que] haga más sociables aquellos indómitos, pertinaces genios, y rindan su aspereza al trato suave de las gentes de la Corte; des de la qual olvidarán con menos repugnancia, â expensas del tiempo, y del agrado, la ciega pasión por sus Fueros, y peculiar gobierno...»

Tot i la duresa de la repressió, no va trigar a haver-hi reaccions encaminades a recordar als anglesos els seus compromisos envers Catalunya i l'autogovern perdut, com ara el document «Via fora els adormits» o bé, més tard en la capital espanyola, la *Representació* que diputats de l'antiga Corona d'Aragó van llegir a les Corts convocades per Carles III.

Més endavant, Antoni de Capmany recordava amb delectança els temps en què tots els ciutadans eren «iguals per a la participació en els honors» i ningú no volia ésser «inferior als altres en virtut i en mèrit [...]. D'aquesta noble emulació emanaren la decència, el capteniment i l'honradesa dels artesans barcelonins». I pensava que el que havia donat prestigi a Barcelona era l'antiga «forma de govern popular, la saviesa de les lleis i la puresa i l'austeritat dels costums». I respecte al que defensaven alguns diputats a les Corts de Cadis, considerava que la «proposició general segons la qual Espanya no ha tingut mai una Constitució és falsa, errada i injuriosa per a les províncies de furs, que componen una tercera part de la monarquia», fet que constituïa una clara reivindicació de les constitucions catalanes abolides en 1714.

L'obra de Pi i Margall

El primer intel·lectual i polític que parlà de federalisme a l'època moderna va ser Francesc Pi i Margall. Proudhon va publicar *Principi federatiu*, l'any 1863, però nou anys abans, Pi i Margall ja havia esbossat les bases del seu pensament federalista.

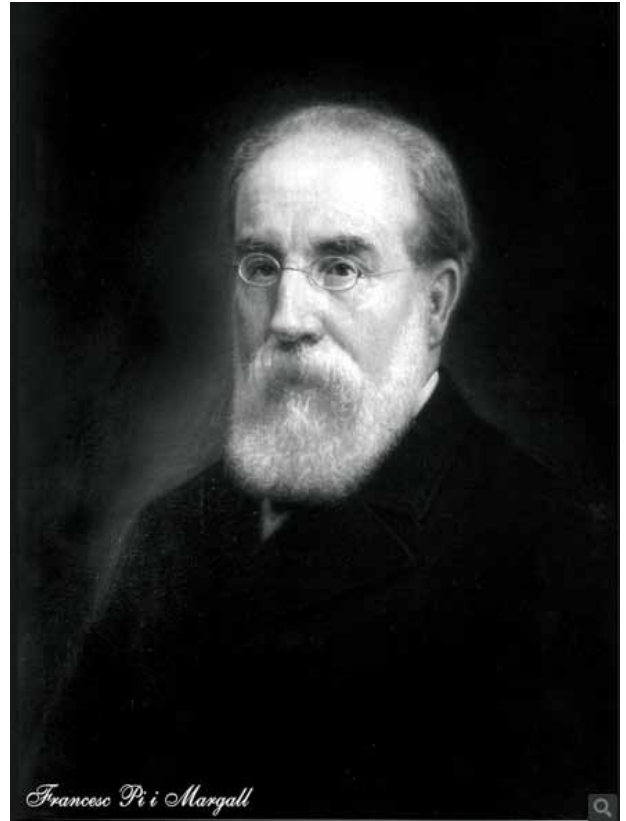
El seu ideari tenia com a eixos la llibertat, la democràcia i el pacte. Per a ell «la llibertat constituïa la diferència característica (de l'ésser humà) amb els altres». Una llibertat que necessita l'ordre per a ésser plena: «Hi ha un problema tan antic com la societat, tan transcendental com el destí de l'espècie humana: l'harmonització entre la llibertat i l'ordre.»

Per a ell, només des de la llibertat i la sobirania es pot arribar a la federació: «La constitució d'una societat d'éssers intel·ligents i per això mateix sobirans [...] forçosament s'ha de basar en el consentiment exprés, determinant i permanent de cada un dels individus.»

Pi i Margall considerava imprescindible la descentralització del poder, que a Espanya resultava especialment justificada: «Un conjunt felç de circumstàncies, a Espanya, la fa possible, si no fàcil. Algunes de les províncies *[sic]* han estat regnes independents durant molts segles. Tenen la seva història, la seva llengua, els seus costums, la seva legislació, els seus furs...»

I es queixa que «a Espanya hem vist desaparèixer fins els últims vestigis de les nostres antigues llibertats després d'arrodona la Monarquia amb la unió de la corona d'Aragó amb la de Castella. Va anar creixent el despotisme.»

La seva visió de l'estat centralista era clarament negativa (i potser actual!): «L'organització administrativa és compli-

Francesc Pi i Margall

cada, iHògica, tardana, insuficient. Pel frec dels seus diferents elements i el mal engranatge de les seves rodes, perd a cada moment velocitat i força.»

Pi defensava ja el concert econòmic (l'lastima que els nostres polítics no el llegissin!). «Amb facultats a les regions per a recaptar, pels tributs i mitjans que creguin més fàcils i menys onerosos, la quota que per aquest concepte els correspongui [...]. S'ha concebut a Barcelona la idea d'un concert econòmic amb l'Estat, per a la imposició i cobrament de tots els tributs. De projecte antinacional, el qualifica el periòdic *El Imparcial*, però nosaltres sincerament l'aprovem i l'aplaudim.»

Socialment va ser un avançat al seu temps i a la història. L'lastima que els capítosts de la Revolució Soviètica també el desconeguessin: «Fondre en una de sola les dues forces —capital i treball— i fer que la riquesa circuli per tot el cos social, com circula la sang pel cos de la gent sana, ha de ser avui l'objecte de les lleis i el fi del dret. Per a assolir-ho n'hi ha molts que proposen la nacionalització, alguns de la terra, i d'altres de tots els instruments de treball. Nosaltres davant el temor que s'afebleixi la personalitat de l'individu i dificulti per altres vies el moviment econòmic, hi afegim la impossibilitat d'establir-la sense respectar els interessos creats i ens decidim per altres procediments.»

Sigui com a president de la I República o com a diputat, Pi i Margall va renunciar a la paga que per llei li corresponia de «haberes pasivos». Pi, un home d'una gran integritat, no admetia que, estant en edat laboral, pogués rebre diners que no anessin lligats al treball. Tot i això, els enemics de la República, de la democràcia i del federalisme es van abraonar sobre la seva figura amb tota la ràbia i furor de què van ser

capaços: «En la impossibilitat de guanyar-me amb afalacs, van resoldre destruir-me amb la difamació. I així ho van fer.» El dia 3 de maig de 1873 va patir un atemptat al seu mateix domicili. La bala només el ferí. El seu agressor, en canvi, se suïcidà davant seu.

Tal com va fer veure Leandre Colomer al seu dia, el pensament de Pi i Margall va tenir una gran influència entre les esquerres i els demòcrates catalans. El republicanisme federal (Pi i Arsuaga, fill seu), el socialisme republicà (Alomar, Rovira i Virgili), el nacionalisme d'esquerra (Macià), l'anarquisme (Joan Montseny) i el comunisme (Arquer) serien en bona mesura deutors dels seus textos.

Tot i això, la seva obra, rigorosa i profunda, no sembla que hagi entusiasmat els corrents polítics actuals. Els uns potser perquè el troben massa d'esquerres. Els altres, potser massa explícit i clar a l'hora de parlar dels drets de les nacions que actualment encara formen part de l'Estat espanyol.

Història d'una frustració

A parer meu, l'objectiu històric del catalanisme havia tingut sempre un horitzó hispànic. Des de Jaume I fins a l'Artur Mas de la primera legislatura, i passant per Jordi Pujol, Pasqual Maragall i José Montilla. L'expressió que millor sintetitzaria aquell objectiu fóra l'encunyada per Prat de la Riba, la de «l'Espanya gran». És a dir, la idea d'una Espanya equivalent a l'antiga *Hispania* geogràfica, abans que Castella

s'apropiés d'aquest topònim i el monopolitzés amb finalitats polítiques. El terme que més tard es va recuperar per a traduir aquest concepte va ser, com és sabut, el d'Ibèria.

Una Ibèria que el catalanisme històricament havia somiat confederada i completa, integrada per tots els pobles que hi han coexistit, vivint en pau, harmonia i igualtat de drets i deures. Per no caure en un idealisme ingenu i, sobretot, per entendre'ns, s'hauria tractat de la Ibèria que van enllaçar per la via matrimonial els Reis Catòlics, abans que Felip IV la comencés a esquarterar, l'any 1640, per obra i gràcia de la recomanació del comte-duc d'Olivares i a causa de les disbauxes econòmiques i de tot ordre que la monarquia duia a terme (veg. «El rei es diverteix» a <coscollet.blogspot.com>).

El projecte que predicava Olivares era clar com l'aigua: «Tenga V. M. por negocio más importante de su monarquía el hacerse rey de España; quiero decir, Señor, que no se contente V. M. con ser rey de Portugal, de Aragón, de Valencia, conde de Barcelona, sino que trabaje y piense con consejo mudado y secreto por reducir estos reinos de que se compone España, al estilo y leyes de Castilla». Tot un projecte històric.

Un projecte històric que va costar a la Corona hispànica la pèrdua de Portugal i l'esquarterament de Catalunya de les comarques del Rosselló, el Capcir, el Conflent, el Vallespir, el nord de la Cerdanya i la Fenolleda. Però no solament això.

Va ser un projecte històric que ni tan sols va «reduir Catalunya a l'estil i lleis de Castella», ja que, quan la ferida de 1640 encara supurava, l'any 1714, Felip V, ajudat per les tropes franceses, va entrar a sang i foc a Barcelona, com poc abans havia fet a tot Catalunya i a tota la Corona d'Aragó.

I aleshores, a més de les moltes repressions que imposà a la nació catalana, establí —únicament a Catalunya— l'im-

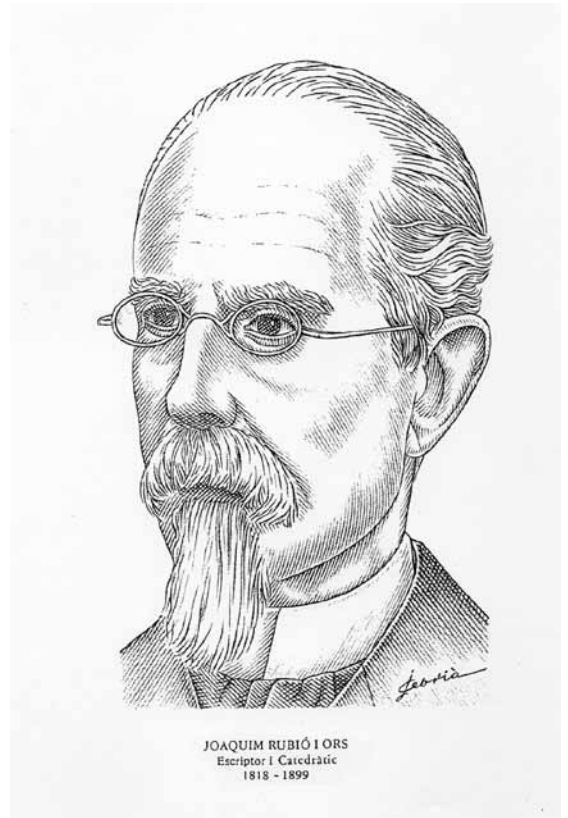
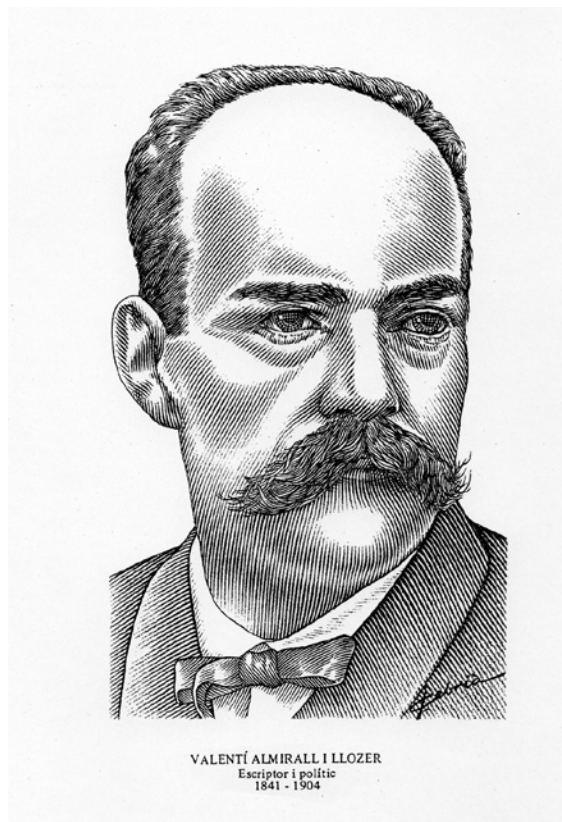
post global que es conegué com a *cadastre*. Aragó i València pagaren per un altre sistema anomenat *l'equivalent*. Aquest nou impost —que en teoria havia d'igualar els territoris «al estilo y leyes de Castilla»— es pagava exclusivament a Catalunya i, si bé alguns reis espanyols (Ferran VI, Carles III) intentaren estendre'l a la resta de l'Estat, tingueren molta oposició i no ho aconseguiren.

Felip V vencé, però no convencé. El mateix Pi i Margall sintetitzava els resultats d'aquella política imposada «contra les tendències i les tradicions de les nostres províncies» amb aquestes paraules: «La unitat política tal com s'ha fet, ha conduït a la impossibilitat de construir res» que no sigui «el despotisme, la immoralitat i el caos».

No obstant això, la fe en una unió federal basada en el pacte i la confiança no es va esborrar mai de la memòria dels catalans. Antoni de Puigblanch, per exemple, proposava l'any 1835 que la Península es dividís «en tres estats independents, a més de Portugal, però inseparablement confederats per un capítol de les Constitucions respectives».

Pere Felip Monlau demanava, l'any 1837, «la reintegració dels antics drets i tradicions històriques». Poc després va ser deportat a Canàries. Rubió i Ors escrivia, l'any 1841, que «Catalunya pot aspirar encara a la independència, no a la política, ...però sí a la literària». L'any 1851, Joan Guardiola, considerava que Espanya «no és, en rigorós i bon sentit de la paraula, una sola nació, sinó un feix de nacions».

Com a prova que aquest sentiment es mantenia molt viu entre el poble, hi ha el fet que Carles Maria de Borbó (Carles VII per als carlins) es va veure empès a prometre, en el seu manifest de 1872: «El que ell [Felip V] us tragué com a rei, jo, com a rei, us ho torno... Jo us torno els vostres furs, per-

què sóc el mantenidor de totes les justícies... No pot imposar-se ni cobrar cap tribut que no hagi estat votat en Corts a Catalunya.»

Valentí Almirall considerava que els greuges soferts per Catalunya eren de més «gravetat» que els soferts per la majoria de colònies que s'havien independitzat d'Espanya. «Malgrat que se'ns tracti com un país conquistat», deia, el catalanisme aspiraria a «trencar la unitat uniformadora que ens asfixia, però amb igual força desitja la unió de donar-nos salut i força. Volem viure, no amarrats i lligats, però sí enllaçats amb els altres pobles de la Península».

Cambó considerava que el problema d'Espanya requeria el «reconeixement definitiu del fet diferencial que és Catalunya com una indestructible realitat hispànica» i sempre lligat al «reconeixement sincer del dret que tenen els catalans a conservar la seva personalitat col·lectiva i a regir amb plenitud la seva vida interior».

Francesc Macià, que proclamà la República Catalana dins la Federació Ibèrica, es proposava, «un cop obtinguda la llibertat nacional, facilitar amb tota la cordialitat la federació de pobles ibèrics».

Per a Vicens Vives, el missatge del catalanisme era «una bona nova humana i social». I opinava que, «si poguéssim estendre-la a tot Espanya i entre tots junts construir una comunitat moderna, pràctica i eficient, justa, pacífica i tolerant, podríem cancellar els deutes dels nostres precursors i constatar el final de les nostres preocupacions vitals».

Però aquest projecte històric català, aquesta visió de les relacions polítiques en l'àmbit de la Península, han topat sempre frontalment amb el projecte històric que un dia dissenyà Olivares —«reducir estos reinos de que se compone España,

al estilo y leyes de Castilla»— i que sempre ha perviscut en una determinada mentalitat espanyola, incapaç d'imaginar cap altre escenari de convivència que no sigui el del domini i l'hegemonia de Castilla.

El pensador liberal Ortega y Gasset considerava que «sólo cabezas castellanas tienen órganos adecuados para percibir el gran problema de la España integral».

El polític falangista José Antonio Primo de Rivera proclamava que «Castilla no ha entendido lo local nunca; Castilla sólo ha podido entender lo universal, y por eso Castilla se niega a sí misma, no se fija en donde concluye, tal vez porque no concluye ni a lo ancho ni a lo alto».

L'òrgan del nacional-sindicalisme castellà, *La Conquista del Estado*, l'any 1935, publicava: «Si una mayoría de catalanes se empeñan en perturbar la ruta hispánica, habrá que plantear la posibilidad de convertir esa tierra en colonia y trasladar allí los ejércitos de África.» I així es va fer.

Amb aquest pensament dominant —m'abstinc de citar tot el que es diu en els nostres dies, entre altres raons perquè tothom ho sent diàriament i no és qüestió de fer d'altaveu als qui ja disposen de prou tribunes i micròfons—, no ens ha d'estranyar que la Mancomunitat fos un dia esborrada per la Dictadura de Primo de Rivera; que l'Estatut de la República fos derogat a cops de baioneta pel franquisme; que l'Estatut de 1978 fos castrat pel cop d'estat de Tejero de 1981; que l'Estatut actual fos mutilat pel Tribunal Constitucional, després d'haver estat votat pel poble de Catalunya, aprovat pel

Parlament i —una vegada passat el ribot (Alfonso Guerra *dixit*)— per les «Cortes» i pel «Senado» espanyols.

Però, a la vista dels fets, tampoc no ens ha d'estranyar que avui molta gent que fins ara s'inclinava per l'opció federal hagi dit prou d'aquest coll i hagi passat a apostar clarament pel dret a decidir i per l'estat propi. Perquè aquesta és, al capdavall, l'única possibilitat que —a parer meu— ens queda als catalans de poder-nos federar en pla d'igualtat amb la resta dels pobles europeus, que és l'objectiu històric i democràtic que ja somia una gran majoria dels ciutadans d'aquest país.

Aquests són els motius, senyor Pere Navarro, perquè molts federalistes catalans votarem sí en el referèndum que tard o d'hora se celebrarà. Espero que vostè recapaci i ho faci també. Sense confiança, sense sobirania, sense voluntat de pacte, parlar de federalisme és, en el millor dels casos, una gran ingenuïtat, una gran desconexió històrica; en el pitjor, una estafa. Un engany més dels pseudo-federalistes que durant aquests anys s'han protegit amb la bandera del federalisme per amagar el seu centralisme, el seu anticatalanisme, la seva por atàvica als drets dels pobles i les seves ànsies de poder al preu que sigui. Perquè, senyor Navarro, hi ha federalistes a la resta de l'Estat? Potser sí, però jo no sé on són, no en veig enlloc, no els sento. I si alguna vegada els sento és per posar límits a les legítimes i democràtiques aspiracions dels pobles de la Península, promovent Loapes, posant entrebancs, xiulant amb el ribot a la mà... ♦

PLAERS D'AMETLLA

Trias Galetes - Biscuits SA

Ctra. de Sils, 36
17430 Santa Coloma de Farners
Tel. 972 84 12 13

www.trias.cat